

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ МОВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У НЕМОВНОМУ ЗВО

SOURCES OF INFORMATION AS A SUBJECT OF LANGUAGE STUDIES IN A NON-LINGUAL HIGH SCHOOL

Дузь Л.І.,

orcid.org/0000-0003-4507-9018

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової

Стаття присвячена джерелознавчому напрямку мовної науково-дослідницької роботи студентів у немовних ЗВО. Завданням опрацювання джерельної бази на третьому кваліфікаційному рівні визнано вищий рівень обробки інформації та її продукування. Критеріями оцінки мовної науково-дослідницької творчості здобувачів обрано її сплановані, ідентифіковані й оцінені результати. Предметно вивчено початковий етап наукової роботи, пов'язаний з вибором та аналізом джерел інформації. Наголошено на значенні обізнаності здобувачів з проблемою інтелектуальної власності, важливості усвідомлення ними дослідженості теми та власної дослідницької мети. Акцентовано принцип поваги до інтелектуальних набутків як провідну науково-етичну засаду дослідництва. Мотивовано доцільність обрання джерельної бази предметом гуманітарних досліджень. Розкрито організаційну, методичну та методологічну роль лінгводидакта в забезпеченні іноземного здобувача інструментарієм обробки інформаційних матеріалів. Наголошено на врахуванні рівня мовної підготовки, культурологічних знань, навичок дослідницької роботи іноземних здобувачів. Проаналізовано й обґрунтовано двохетапний підхід до опрацювання іноземними аспірантами джерел за темою. Запропоновано способи навчальної обробки іноземцями вторинних джерел як достовірної бази українознавчого дослідження. Розкрито методику опрацювання матеріалів глобальної бази як первинної інформації. Доведено, що аналіз первинної інформаційної бази допомагає іноземним здобувачам усвідомити практичне значення понять *інтелектуальна власність* і *наукова достовірність*, сприяє виробленню дослідницької системності, наполегливості, критичності та самокритичності, готує до створення інноваційного наукового продукту. Наведено наукові результати та визначено компетентнісні якості, що їх здобувають аспіранти-іноземці у ході джерелознавчих досліджень.

Ключові слова: джерелознавство, українська мова як іноземна, науковий гурток, результати науково-дослідницької роботи, достовірність інформації.

The article is devoted to the source science direction of linguistic research work of students in non-linguistic higher education institutions. The task of processing the source database at the third qualification level is recognized as a higher level of information processing and its production. Its planned, identified and evaluated results were chosen as the criteria for evaluating the language research creativity of the acquirers. The initial stage of scientific work related to the selection and analysis of information sources is studied. Emphasis is placed on the importance of the acquirers' awareness of the problem of intellectual property, as well as their awareness of the researched topic and their own research goal. The principle of respect for intellectual property is emphasized as the leading scientific and ethical basis of research. The expediency of choosing the source base as a subject of humanitarian research is motivated. The organizational, methodical and methodological role of the linguist in providing the foreign acquirer with tools for processing information materials is revealed. Emphasis is placed on taking into account the level of language training, cultural knowledge, and research skills of foreign applicants. The two-stage approach to processing sources by topic by foreign graduate students is analyzed and substantiated. Methods of educational processing of secondary sources by foreigners as a reliable basis of Ukrainian studies are proposed. The method of processing the materials of the global database as primary information is revealed. It has been proven that the analysis of the primary information base helps foreign acquirers to understand the practical meaning of the concepts of intellectual property and scientific credibility, contributes to the development of research systematicity, persistence, criticality and self-criticism, prepares for the creation of an innovative scientific product. The scientific results are presented and the competence qualities that foreign graduate students acquire in the course of source studies are determined.

Key words: source studies, Ukrainian as a foreign language, scientific circle, results of scientific research work, reliability of information.

Постановка проблеми. Складні процеси розвитку сучасного світу супроводжуються виробленням надзвичайного обсягу інформації, яка потребує обробки й інтерпретації. Вища освіта є однією зі сфер активного отримання, накопичення, споживання інформації, користування та обміну нею. Водночас навчально-освітня діяль-

ність має стати простором розвитку інформації, який сприятиме виконанню основних завдань, визначених «Законом про вищу освіту». Йдеться, насамперед, про формування у здобувачів «відповідно до певної галузі знань за певною кваліфікацією на певних рівнях вищої освіти» «сукупності систематизованих знань, умінь і практичних

навичок, способів мислення, інших компетентностей», які дозволяють «успішно соціалізуватися та провадити професійну діяльність» [1]. На цьому шляху у провідних формах організації освітнього процесу враховуються різні методи обробки інформації; на навчальних заняттях реалізується інтерпретування інформації. Проте вищий рівень опрацювання інформації та її продукування здатна уможливити науково-дослідницька, інноваційна діяльність. Її сутність у немовних вишах, зокрема мистецького та культурологічного спрямування, полягає у «поглибленні професійних компетентностей, інноваційності у мистецтві, створенні нового культурно-мистецького продукту». Тобто, суттєвим критерієм оцінки науково-дослідницької творчості здобувача висуваються результати, які «можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення інформації як одного з ресурсів і важливої рушійної сили розвитку людського суспільства визнаються усіма науковими дисциплінами, враховуються також підходи до її вивчення, властивості, базові закони тощо, розроблені теорією інформації [2, с. 18]. Основними характеристиками інформації визнано, зокрема, актуальність, достовірність, коректність подання, повноту, доступність. Науковці погодилися, що ключовою характеристикою інформації є її придатність до інтерпретації та обробки [3, с. 99], і дійшли висновку, що інформація є не знанням як таким, а радше значенням, яке можна отримати через інтерпретацію.

Відзначимо наявність численних визначень інформації як системотвірного поняття у різних галузях людського знання та діяльності. Відмінності у трактуваннях зумовлені різними підходами до вивчення феномену інформації, дозуванням уваги до її аспектів у різних наукових системах, відмінністю уявлень про інформацію як об'єкт різних суспільних відносин. Так, констатуючи поширеність поняття інформації, науковці у галузі теорії правової інформатики вважають його найбільш дискусійним у науці і вважають, що «інформація є феноменом, категорією філософської думки, що ускладнює її сприйняття в правовій науці, а тим більш практиці» [4, с. 117]. З цієї причини фахівці радять уникати вживання у нормативно-правовій мові терміна *інформація* як узагальнюючого у випадках, коли йдеться про повідомлення (відомості, дані, оголошення, факти) [4, с. 120–121].

З огляду на тему статті, ми звернулися до розробки питання джерел інформації у вітчизняному

навчально-освітньому дискурсі. Донедавна джерелознавство виділялося в окрему галузь історичної науки, проте з інтенсивним розвитком інформаційних технологій джерелом історичних досліджень стали інтернет-технології; натомість джерелознавство перетворилося на сукупність засобів отримання інформації. Будучи частиною методології науки, загальне наукове джерелознавство специфічно заломлюється у галузевих науках, а отже й навчальних посібниках для початкуючих науковців. Аналіз довів, що актуальне у час інформаційного суспільства питання джерельної бази має різну міру висвітленості у навчально-методичній літературі. Так, навчальні курси з основ наукових досліджень у галузі історії, соціології, економіки, статистики, філології, бібліотечної, архівної, видавничої справ зосереджують увагу на початковому етапі дослідження, пов'язаному з вибором та аналізом джерел інформації. Вивчення джерел інформації є складником конкретних навчальних концепцій, має прагматичне значення й увіходить до посібників з науково-дослідницької роботи здобувачів у сфері міжнародних економічних відносин, туризму, готельного господарства [2], інтелектуальної власності у технологіях [5; 6], геоінформації [7] тощо. За іншого підходу питання джерельної інформаційної бази оминається. Наприклад, у навчальному курсі з основ наукової інформатики в управлінській сфері джерела інформації не розглянуто, натомість ґрунтовно проаналізовано поняття інформаційного продукту як результату інформаційно-аналітичної діяльності [8].

Ми вважаємо важливою постановку питання про джерела інформації як вихідну точку у діяльності сформованих, авторитетних науковців будь-якої гуманітарної галузі, так само й початківців у цій царині. Усвідомлення дослідженості теми, ознайомлення з науковими працями за темою, їхнє опрацювання, поцінування має стати основною творчою та морально-етичною засадою молодого дослідника. При цьому вивчена інформація мусить слугувати здобуттю нових знань і виробленню нових концепцій, але ніяк не запозиченням. Парадоксально, що ці безперечні постулати порушуються у практиці керівництва науково-дослідницькою роботою здобувачів та її виконання. Як наслідок у наукових збірниках поряд з оригінальними дослідженнями, здійсненими на базі наукових джерел, трапляються матеріали, що є копіями-запозиченнями тих самих джерел. Можна припустити, що причина подібних явищ частково полягає у необізнаності дослідників з проблемою інтелектуальної власності

сті, яка має пряму дотичність до питання джерел інформації.

У методології наукового пізнання виділенню головних стадій дослідження передують етапи вибору та аналізу інформаційних матеріалів з обраної теми. Зважаючи на характер виникнення, джерела інформації поділяють на первинну, вторинну, третинну. Первинною інформацією у природничих науках є результати дослідів, практичних експериментів; у гуманітарних галузях це архівні матеріали, документи, що фіксують об'єктивні факти, статистичні відомості, законодавчі та правові акти; це також необроблені інтерв'ю, результати анкетувань, опитувань, обговорень, дискусій. До первинних джерел зараховують автобіографії, мемуари, щоденники, листи, записки, фотографії, а також усні свідчення певного часу тощо. До вторинної належить інформація, що є результатом аналізу, обробки й інтерпретації первинної інформації. Третинна інформація, що виробляється на підставі опрацювання вторинних джерел, міститься в енциклопедіях, енциклопедичних словниках, реферативних журналах, інформаційних, довідкових та бібліографічних виданнях, каталогах тощо. З погляду наукознавства, вся інформація може слугувати підґрунтям наукового дослідження за умови її коректного кваліфікування й аналізу [9].

Варта уваги думка інформологів про те, що певний тип матеріалів може належати до первинного та вторинного, так само до вторинного та третинного інформаційного джерела. Наприклад, стаття з первісним аналізом отриманих автором експериментальних відомостей або результатів опитування є первинним джерелом. Проте інтерпретація цієї інформації у дослідженнях інших авторів робить її вторинною. Вікіпедія, підручники, посібники містять третинну інформацію, проте можуть ставати вторинними чи первинними джерелами залежно від дослідницького завдання. Визначення характеру джерела залежить від мети дослідження та обрання його предмету [10].

Існує розширений погляд на кваліфікування інформаційних джерел, відповідно до якого первинною інформацією, що є джерелом вторинної, вважається вся опублікована інформація: веб-сайти, електронні журнали, статті у діловій пресі, дисертації, звіти, рекламні оголошення тощо [11]. На нашу думку, такий підхід, припустимий у практиці економіки та ринку, нівелює поняття ексклюзивності відомостей, стирає межі між оригінальними та інтерпретаційними джерелами, тому не може фундувати засади суто наукових досліджень.

Практична важливість джерел дослідження визначається за однією з найважливіших їхніх характеристик – достовірністю. Формально, достовірність – це відповідність інформації, отриманої з джерела, об'єктивній реальності. Достовірність гарантується фактами, що відбивають об'єктивні процеси та явища, а також відомостями, які не викликають сумнівів. Доведенню достовірності та новизни дослідження слугує сумлінне опрацювання джерел інформації. Наукознавцями спостережено, що рівень достовірності видів вторинних джерел інформації зменшується у такій послідовності: описи винаходів і патентів, наукові монографії, наукові збірники статей, наукові збірники матеріалів конференцій, наукові статті [5]. Оскільки достовірність змісту дослідження залежить від достовірності використаної вихідної інформації, критеріального значення набуває особистісна позиція автора, його ґрунтовна освіченість та наукова компетентність, які є пересторогою у використанні неперевіраних, помилкових, неточних положень і тлумачень.

Завданням статті є обґрунтування джерелознавчої предметної сфери мовних наукових досліджень здобувачів третього (освітньо-наукового та освітньо-творчого) кваліфікаційного рівня немовного (музичного) ЗВО, аналіз та узагальнення методики опрацювання первинних джерел інформації як етапу мовно-культурологічної дослідницької роботи іноземних аспірантів, визначення етичних складових, необхідних для досягнення іноземними здобувачами достовірності наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна науково-дослідницька робота не входить до навчальних планів немовних ЗВО, оскільки мовні дисципліни не належать до профільних, мовні кафедри не є випусковими та їхня наукова діяльність не передбачає зв'язку з плановими студентськими науковими дослідженнями (курсними, бакалаврськими, магістерськими роботами, дисертаціями). Проте практика лінгводидактичної роботи доводить, що за умови врахування реальних фахових потреб здобувачів першого та другого кваліфікаційного рівня їхня участь у мовній науково-дослідницькій роботі позитивно позначається на фахово-компетентнісній та емоційно-інтелектуальній сфері іноземців [12].

Фахові потреби здобувачів третього кваліфікаційного рівня стосуються вищого рівня опрацювання наукової інформації та створення власного достовірного інноваційного наукового продукту. Звернімося до аналізу практики науково-дослід-

ницької взаємодії зі здобувачами, котрі понад п'ять років навчалися в ОНМА імені А. В. Нежданової за різними музичними спеціальностями. Залучені до участі в науковому гуртку «Аналіз тексту та літературна творчість», роботу якого скеровує авторка цієї статті, вони незмінно виявляли мовну дослідницьку активність. Троє іноземних аспірантів об'єднали свої творчі зусилля навколо комплексної теми «Григорій Сковорода та Китай на початку третього тисячоліття», яку досліджували протягом 2021–2022 років. Аспірантів-китайців привабив синологічний аспект теми; далеко не останньою мотивацією стало також усвідомлення ними своєї участі в українознавчих студіях як знаку підтримки українського народу.

Плануючи роботу, ми врахували відсутність у здобувачів-музикознавців глибоких культурологічних знань, а також стійких навичок дослідницької роботи. Предметом дослідження було обрано підступи до теми, а саме її джерельну базу; основною науково-етичною засадою слугував принцип поваги до інтелектуальних набутків. Опрацювання джерел за темою проводилося у два етапи: на першому відбувалося ознайомлення з відібраними керівником та прореферованими українськими дослідженнями, на другому – самостійний пошук, відбір, аналіз і переклад здобувачами китайської інформації. Таким чином, дослідникам вдалося виділити три аспекти теми: сковородинознавчі джерела у контексті українських китаєзнавчих студій, матеріали до вивчення «китайської теми» Григорія Сковороди, китайські українознавчі матеріали останнього двадцятиріччя.

Дослідження перших двох аспектів спиралося на вторинні джерела. З'ясувалося, що за останні двадцять років предметом аналізу українських синологів стали історичні джерела, маловідомі та невідомі у XVIII – XX сторіччях. В описі літератури з українського китаєзнавства було виділено праці В. Кіктенка, який розкрив особисті контакти та інтелектуальний внесок Григорія Сковороди у донауковий період української китаїстики [13].

Базою дослідження другого аспекту також стали вторинні джерела. З філософських, історіософських, літературознавчих статей М. Шлемкевича, В. Горського, В. Кіктенка, П. Кралюка, С. Капранова, І. Синиці було виділено міркування про універсальність українського філософа та необхідність включення його творчості у всесвітній, вселюдський контекст осмислення [14]. Увагу привернули також міркування про органічну належність Сковороди до загальноєвропейської філософської традиції [15].

Виокремлення означених основних питань та їхнє послідовне системне вивчення дозволило здобувачам наблизитися до опрацювання первинних джерел інформації. Ними стали матеріали китайського інформаційного та науково-освітнього простору, призначені для ознайомлення з постаттю Григорія Сковороди.

Важливим джерелом планувалися матеріали Центру українських студій, започаткованого на початку 1960-х років в Уханському університеті та поновленого 1992 року [16]. З огляду на здобутки Уханських літературознавців-україністів у дослідженні творчості Т. Шевченка, Марка Вовчка, С. Руданського, Панаса Мирного, М. Черемшини, В. Стефаніка, Лесі Українки, І. Франка, М. Коцюбинського, інших класиків дослідники сподівалися на появу тематичних праць до 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди. Проте на офіційному сайті закладу було виявлено лише матеріал від 1 березня 2022 року, названий «Коротка історія української літератури», з однією згадкою про поетичну збірку «Сад божественних пісень» у розділі про українське бароко [17].

Подальшим пошуковим джерелом стали китайські електронні ресурси, інформацію яких необхідно було вивчити за прогнозованими цільовими призначенням, обсягом пропонованого біографічного матеріалу та історико-культурного контексту. Було виявлено та проаналізовано статтю з «Байдупедії» (182 символи) [18]. Її матеріали про «українського філософа, поета, просвітителя», що містять одну біографічну дату, дві вказівки на місця діяльності, перелік основних мотивів творчості, схарактеризовано як лаконічні, розраховані на широку непосвячену аудиторію. В офіційній китайській пошуковій системі виявлено дещо ширші, у стилі енциклопедичного словника, дані (301 символ), що складаються з датування п'яти біографічних періодів та вказівок на місця діяльності Григорія Сковороди, а також констатації його основних філософських та моральних постулатів [19]. Обидва різновиди визначено як інформаційно-просвітницькі.

Члени науково-дослідницької групи сподівалися на ґрунтовнішу інформацію від статті з Вікіпедії, проте виявили, що китайською мовою вона має два варіанти. Перший, відкритий для користування у Китаї, відрізняється більш звуженою, порівняно з Байдупедією, подачею матеріалів (127 символів) [20]. Другий, приступний через гонконзький сайт, є англійським перекладом відповідної української статті з Вільної Енциклопедії [21]. Аналіз показав, що за обсягом

(понад 26 000 символів) і ґрунтовністю ці матеріали є академічними та можуть стати у пригоді не лише масовому читачеві, але й китайським науковцям.

Шляхом розширеного пошуку інформації дослідники виявили в науково-інформаційному просторі Китаю публікації російських авторів, що викладають уявлення про філософа Сквороду у контексті «елементів російського інтерналізму» [22, с. 17–18]. Спираючись на думку українських науковців про відмінності філософської позиції Г. Сквороди від інших інтелектуальних типів – західноєвропейського і російського, молоді дослідники дійшли висновку, що трактування постаті Сквороди у зв'язку з «головним мислителем споконвічного софійського вчення В. Соловйовим» [22, с. 17–18] нівелює істотні самобутні риси українського філософа – виплоду, за переконанням українських науковців, конкретної української історичної доби.

Підсумовуючи, відзначимо, що проблема вивчення постаті Григорія Сквороди у китайському інформаційному та науково-освітньому просторі на початку XXI сторіччя була поставлена вперше у сквородинознавстві. У ході опрацювання джерельної бази члени науково-дослідницької групи виконали пошукові та аналітичні дослідження інформаційних джерел із застосуванням соціолінгвістичного підходу. Здійснено оцінку цільового призначення віднайдені інформації, кількісних показників обсягу біографічних матеріалів та історико-культурного контексту. Схарактеризовано трактування ідеологічного аспекту теми за різними джерелами китайських пошуковиків. Поставлена проблема дозволила аналізувати вторинні та третинні джерела інформації як первинний дослідницький матеріал і в підсумку створити оригінальний науковий продукт.

Тема та отримані результати дослідницької роботи китайських здобувачів визначили новизну дослідження та були представлені у форматі двох доповідей на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальність філософських та освітніх ідей Григорія Сквороди у XXI столітті» у листопаді 2022 року та опубліковані у збірнику тез за матеріалами конференції [22; 23].

Висновки і перспективи. Науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти здатна забезпечити вищий рівень опрацювання інформації та її продукування. Відповідно до

критеріїв оцінки науково-дослідницької творчості її результати мають бути сплановані, ідентифіковані, оцінені. У гуманітаристиці важливе місце посідає початковий етап дослідження, пов'язаний з вибором та аналізом джерел інформації. Насамперед, молоді науковці мають усвідомити міру дослідженості теми та значення власних дослідницьких інтенцій для науки, виявити обізнаність з проблемою інтелектуальної власності. Завданням мовної підготовки на третьому кваліфікаційному рівні є забезпечення здобувача методичним інструментарієм обробки інформаційних матеріалів. У немовних ЗВО мовна науково-дослідницька робота цілком виходить з ініціативи лінгводидакта. Плануючи роботу мовного наукового гуртка, важливо враховувати рівень культурологічних знань і навичок дослідницької роботи іноземних здобувачів, мотивувати вибір предмету дослідження, акцентувати принцип поваги до інтелектуальних набутоків як провідну науково-етичну засаду. Виправданим є двохетапне опрацювання джерел за темою: після ознайомлення з відібраними керівником та прореферованими українськими дослідженнями іноземні здобувачі проводять самостійний пошук, відбір, аналіз і переклад автентичної іноземної інформації. Достовірною базою українознавчого дослідження слугують вторинні джерела (монографії, наукові статті). Первинну інформацію для джерелознавчого дослідження можуть становити матеріали глобальної бази. У ході її дослідження аспіранти-іноземці здобувають навички інтерпретації інформації, вчать оцінювати її за прогнозованим цільовим призначенням, обсягом пропонуваного фактичного матеріалу та історико-культурного контексту. Аналіз первинної інформаційної бази допомагає іноземним здобувачам усвідомити практичне значення понять *інтелектуальна власність* і *наукова достовірність*, виробити дослідницьку системність, наполегливість, критичність і самокритичність, сприяє створенню інноваційного наукового продукту (повідь на науково-практичній конференції, тези доповіді). Проведене дослідження має значення для лінгводидактичної та науково-дослідницької практики в немовних ЗВО. Перспективою дослідження є апробування та розвиток запропонованої методики у мовній науково-дослідницькій взаємодії зі здобувачами різних немовних гуманітарних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T141556?an=1> (дата звернення: 25.01.2024).
2. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Слово, 2003. 240 с.
3. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел (філософія, логіка, етика, естетика / уклад.: А. В. Арістова та ін. ; за ред. А. М. Киридон. Київ : Енциклопедичне видавництво, 2019. 256 с.
4. Енциклопедія соціогуманітарної інформології / за ред. К. І. Белякова. Київ : Гельветика, 2020. Т. 1. 472 с.
5. Самойчук К. О., Лівик Н.В. Пошук наукової інформації в науково-дослідницькій діяльності : електрон. посіб. / URL: https://elib.tsatu.edu.ua/dep/mtf/ophv_14/index.html (дата звернення: 30.01.2024).
6. Сардак С. Е. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Дніпро : ДГУ, 2018. 103 с.
7. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний та ін. Ніжин : НДУ, 2017. 236 с.
8. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / В. І. Захарова та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 336 с.
9. Information resources. Primary and secondary sources. *UNSW Library* : веб-сайт. URL: <https://www.library.unsw.edu.au/using-the-library/information-resources/primary-and-secondary-sources> (дата звернення: 20.01.2024).
10. Primary sources : A Research Guide. *Healey Library* : веб-сайт. URL: <https://umb.libguides.com/PrimarySources/secondary> (дата звернення: 15.01.2024).
11. Sekundärforschung. *Wikipedia*: веб-сайт. URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Sekund%C3%A4rforschung> (дата звернення: 10.01.2024).
12. Дузь Л. І. Студентський науковий гурток з мови як непрофільної дисципліни: нормативність і практика. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 22. Т. 1. С. 160–166.
13. Кіктенко В. О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII – перша половина XX ст. : дослідження, матеріали, документи. Київ, 2002. 197 с.
14. Капранов С. В. Григорій Сковорода і його вчення на початку третього тисячоліття. *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. Наукові записки. Київ : KM Academia, 2003. Т. 22. Ч. 1. С. 78–80.
15. Горський В. С. Філософія в українській культурі (методологія та історія). Київ : Центр практичної філософії, 2001. 236 с.
16. Чжао Юнь-чжун Китайські товариства українознавців. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-6658> (дата звернення: 10.01.2024).
17. 乌克兰文学研究在中国. *Chinawriter* : веб-сайт. URL: <http://www.chinawriter.com.cn/n1/2022/0301/c404090-32362064.html> (дата звернення: 12.01.2024).
18. 格里戈里·萨维奇·斯科沃罗达. *Baidu* : веб-сайт. URL: <https://baike.baidu.com/item/%E6%A0%BC%E9%87%8C%E6%88%88%E9%87%8C%C2%B7%E8%90%A8%E7%BB%B4%E5%A5%87%C2%B7%E6%96%AF%E7%A7%91%E6%B2%83%E7%BD%97%E8%BE%BE/22883202?fr=aladdin> (дата звернення: 14.01.2024).
19. 格里高利·史高伏羅達. *Jintaitangye* : веб-сайт. URL: <http://www.jintaitangye.com/sh/jy/144587> (дата звернення: 01.11.2023).
20. 格里高利·史高伏羅達. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E6%A0%BC%E9%87%8C%E9%AB%98%E5%88%A9%C2%B7%E5%8F%B2%E9%AB%98%E4%BC%8F%E7%BE%85%E9%81%94> (дата звернення: 16.01.2024).
21. Hryhorii Skovoroda. *Wikipedia* : веб-сайт. URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Hryhorii_Skovoroda (дата звернення: 18.01.2024).
22. Дузь Л. І., Лінь Дзюньда. Дослідження «китайської теми» Григорія Сковорода: здобутки і завдання на початку XXI сторіччя. *Актуальність філософських та освітніх ідей Григорія Сковорода у XXI столітті* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : ОНМА ім. А. В. Нежданової, 2022. С. 14–18.
23. Дузь Л. І., Су Жуй, Чжу Веньфен. Постать Григорія Сковорода у контексті українських китаєзнавчих студій XXI сторіччя: джерела та перспективи дослідження. *Актуальність філософських та освітніх ідей Григорія Сковорода у XXI столітті* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : ОНМА ім. А. В. Нежданової, 2022. С. 18–23.